

Martin Nodl

Praha 15. století

Konfliktní společenství

Praha 15. století Konfliktní společnosti

Martin Nodl

Recenzovali:

prof. PhDr. Jan Klápště, CSc.

prof. PhDr. František Šmahel, DrSc.

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg.č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2023

Redakce Václav Hozman

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Obálka a sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

Tato kniha vznikla za finanční podpory Grantové agentury České republiky v rámci projektu č. 19-28415X „Od performativity k institucionalizaci. Řešení konfliktů v pozdním středověku (strategie, aktéři, komunikace)“.

Tato kniha byla vydána s podporou Akademie věd České republiky v rámci programu Strategie AV21 „Město jako laboratoř změny; Stavby, kulturní dědictví a prostředí pro bezpečný a hodnotný život“, řešeného na Filosofickém ústavu AV ČR, v. v. i.

STRATEGIE AV21

Publikace využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (www.lindat.cz), podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

Na obálce: Veduta Prahy z kroniky Hartmanna Schedela, 1493
(zdroj: Wikimedia Commons)

© Univerzita Karlova, 2023

© Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., 2023

© Martin Nodl, 2023

ISBN 978-80-246-5710-3

ISBN 978-80-246-5718-9 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvod	7
1. Staré a Nové Město pražské:	
rivalita a konflikty	14
Spojení Starého a Nového Města	16
Svrchovaná soudní moc	20
Nové spory ve starém hávu	37
Uzavření jednoty a (dočasný) konec sporů	52
Závěr	56
2. Staroměstská radnice jako místo volby českých králů v 15. století aneb radnice jako symbol zemského majestátu	58
Na vrcholu moci	64
Na cestě k jedinečnosti	65
Staroměstská radnice jako místo volby králů	71
Ústup ze slávy	77
Vizualizace moci	83
Závěr	91
3. Měšťané a obyvatelé – rada a velká obec aneb Kdo vládne městu?	94
Komunální politika	97
Měšťanské právo a velká obec	109
Podoby měšťanského práva	124
Staroměstské právo měšťanské	131
Závěr	153

4. Konflikt víry: konfesionalizace a náboženská (ne)tolerance v Praze druhé poloviny 15. století	156
Praha jako laboratoř konfesionalizace	163
Závěr	180
5. Řemeslo, nebo obchod? Spory o právo vařit pivo na Starém a Novém Městě pražském	182
Měšťané kontra sladovníci	184
Cech novoměstských sladovníků	187
Obchod, či řemeslo	190
Šlechta kontra měšťané	194
6. Konflikt o způsob jmenování konšelů na Starém a Novém Městě pražském na počátku 16. století	197
Novoměstské privilegium	202
Zástupný rituál	206
Všechnu moc autonomii	210
Závěr	214
Příloha Zápisy o udělení měšťanského práva na Starém Městě pražském v letech 1428–1441	223
Ediční poznámka	225
Edice	228
Seznam pramenů a literatury	281
Resumé	296
Jmenný rejstřík	304

ÚVOD

Napsat knihu o konfliktních dějinách pražského souměstí od druhé poloviny 14. do počátku 16. století je ode mne poněkud troufalé. Sám jsem totiž s tímto městem tak trochu v konfliktu. V Praze jsem žil krátce, deset let – tedy méně než středověký, do obce plně integrovaný měšťan. Několikrát jsem změnil místa, kde jsem v Praze bydlel. Na petřinské či pankrácké periferii, v srdci Žižkova, jenž se za ty roky nenávratně změnil (ze sociokulturního hlediska jistě k horšímu, neboť ztratil svůj kolorit), nebo v samotném nitru Mariánského náměstí. Vždy jsem ale věděl, že můj svět je světem venkova. Zároveň jsem však město nikdy nechtěl a nechci tak úplně opustit. Město je kultura, město jsou dějiny, město je světem setkávání, inovací i inspirací.

Praha je vším, vyjma – viděno z pohledu jejího starého centra – jediného: místem k životu. Moderní civilizace život z pražského centra vyhnala a přenechala ho turistům, čepičářům a byrokratům. Pražské dějiny se ale ve středověku odehrávaly v městském centru. Dnešní centrum je městem s živými dějinami, avšak s mrtvou budoucností. Měšťanské domy a farní kostely jsou svědky minulosti, kterou mohou vyprávět pouze čtenářům. Ti, kdo chodí městem, jejich hlasy neslyší. Příběhy pražských dějin jsou příběhy konfliktů. Platí to pro středověk a platí to i pro současnost. Pouze aktéři se mění. Ve středověku to byli staroměstští a novoměstští měšťané, uzavření do svých nejdříve dřevěných, později kamenných, poté několikapatrových domů, kteří v 15. století určovali chod Českého království. To jim se podařilo pozvednout Prahu na úroveň zemského centra. Na několik desetiletí zastínili nejen českou šlechtu, ale dokonce i krále. Nikoli tedy Karel IV., nýbrž staroměstské a novoměstské elity učinily v době husitské revoluce a v desetiletích po ní Prahu skutečnou hlavou království, jež si osobovala právo rozhodovat o tom, kdo usedne na panovnický trůn. Svou touhou po moci, prestiží, již vystavovali na odiv, staroměstští

a novoměstští měšťané vyvolali ten největší konflikt, jenž nakonec vedl k potlačení městských ambicí a k zatlačení města jako celku do spodních pater zemského dění.

Moderní doba 20. a 21. století vrátila Prahu na výsluní. V Praze se píše a rozhodují československé či české dějiny, pražské elity jsou téměř stejně mocné jako politické elity země, přičemž tyto dvě entity se navzájem prorůstají (vyjma epizodních pokusů vytlačit je elitami slovenskými či nejnověji brněnskými) a určují život zbylé většiny populace. Paradoxní však je, že pražské elity, sídlící na Staroměstské radnici, byt se dnešní radnice neshoduje s radnicí středověkou, nevládnou a neřídí životy svých sousedů. Jejich politika nedopadá na usedlé majitele prestižních nemovitostí na rynku či v jeho bezprostředním sousedství. Ve svých rozhodnutích (stavba tunelů, rozvoj a správa infrastruktury, rozdělování peněz na kulturu apod.) naopak směřuje na obyvatele městských periferií, mnohohlavých sídlišť a dnes i prstencově se šířících satelitů, jež ale ve skutečnosti nejsou ani městem, ani venkovem.

Dějiny Starého a Nového Města pražského v této knize nahlížím téměř výhradně prizmatem konfliktů. Pozornost věnuji konfliktům komunální povahy, jež výrazně ovlivňovaly život většiny obyvatel těchto dvou navzájem soupeřících královských měst. Zcela stranou naopak nechávám konflikty individuální povahy, popřípadě konflikty uvnitř městských korporací. Ty rovněž určovaly každodenní život města, avšak jejich dosah byl povětšinou omezený a ovlivňoval spíše jedince, nikoli město jako celek. Konflikty individuální, stejně jako konflikty uvnitř korporací (cechů, bratrstev, obchodních sdružení) dnes a denně propukaly v každém městě. Praha v tomto ohledu nebyla výjimkou. Některé z nich máme detailně zdokumentovány a historiograficky zpracovány. I když výrazně určovaly osudy jednotlivců či rodin, mnohdy i po několik generací, přesto ve většině případů postrádají náboj jedinečnosti.

V mnoha ohledech se povaha konfliktů, jimiž žilo středověké město, nezměnila. Ve středověku stejně jako dnes byla většina konfliktů individuální povahy. Stovky sporů o majetek, o dědictví, o domy, které stíní druhým, o větve přesahující do druhé zahrady dominovaly středověkému každodennímu městskému životu. Spory o odpadní

vodu a odpadní jímky v moderní době pouze vystřídaly nekonečné sváry společenství vlastníků, jež jsou absurdním důsledkem polistopadové touhy všech českých občanů stát se majiteli, pokud ne domů, tak alespoň bytů.

Obdobné povahy zůstaly napříč dějinami i spory o městské rozpočty. Podezření se nadále točí především kolem potenciální korupce. Již středověké město, resp. městská rada zastupující obec, totiž bylo investorem. Ve srovnání s dneškem však investorem několikanásobně menším. Městské investice směřovaly ve 14. a 15. století do budování městských hradeb, do staveb nákladných a honosných radnic, do správy městských škol, do zřizování městských vodovodů a kašen, do vydláždění města, do regulace vodních toků. Dohlížecí charakter městské správy se promítal do vydávání požárních či stavebních řádů, hygienických nařízení či omezování hazardu a prostituce. Ve všech těchto aspektech moderní městská správa na správu středověkou navazuje (přes porevoluční epizodu, kdy se nejen v Praze razila teze, že není třeba žádných regulací a že vše mávnutím kouzelného proutku vyřeší neviditelná ruka trhu). Intence je přitom stále stejná: předcházet sporům, popřípadě stanovit způsob, jak propuknuvší konflikty řešit.

Středověké město tvořilo společenství osobně svobodných lidí. Městský vzduch osvobozoval. Město v tomto ohledu přineslo do středověké společnosti zcela nový způsob kolektivního myšlení a konání, jenž byl založen na jednotě. Městskou společnost velmi dobře vystihuje dobový pojem *coniuratio*. Spříšeženství. Lidé spojení přísahou. Teprve společné sdílení kolektivních práv a povinností činilo z osobně svobodných „občanů“/*cives* obec.

Rovněž svět venkovanů byl komunitní povahy. Ve městě ale bytí v komunitě, uvažování potlačující v určitých směrech individualismus, získalo nový rozměr. Středověké město je možné charakterizovat nejrůznějšími způsoby. Důraz je možné klást na aspekty obchodní, hospodářské či politické. Pro středověkého člověka hrál ale nejdůležitější roli aspekt právní. Městské právo představovalo pro měšťana kolektivní ochranu, na niž se mohl spolehnout. Jednotlivá městská práva se od sebe samozřejmě velmi různila a každé město bylo velmi svébytným světem. Základní princip ale zůstával stejný: městské právo

vyčleňovalo obec měšťanů od venkovské a šlechtické společnosti. Obyvatelé města, kteří usilovali o získání co největší autonomie, spatřovali v právu výsadu, na niž se mohli kdykoli odvolat.

Městské právo posilovalo kolektivní vědomí, podporovalo identifikaci měšťanů s konkrétním prostorem, spoluutvářelo jejich historické cítění a zajišťovalo jim jistotu směrem do budoucnosti. Zbavit se městského práva znamenalo zřeknout se ochrany celku. Touto cestou se vydávala jen část měšťanů, která díky svému bohatství usilovala o vyšvihnutí se do sociálního světa šlechty. Městské právo ale nemělo ochranný charakter pouze navenek. V prostoru města regulovalo mezilidské vztahy, stanovovalo bariéry násilí, určovalo majetkoprávní, obchodní či řemeslnické zvyklosti.

V této knize chci na šesti příkladech ukázat, že život pozdně středověké Prahy byl určován především konflikty kolektivní povahy. Pestrost a povaha těchto střetů byla ale natolik různorodá, že pro období 14. až počátku 16. století nelze mluvit o jednotném a propracovaném způsobu jejich řešení. Ten se v rovině právní uplatňoval při rozvázání konfliktů individuálních, přestože až do poloviny 16. století nemůžeme mluvit o existenci kodifikované podoby pražského městského práva. Právo bylo na Starém i Novém Městě pražském v pozdním středověku znovu a znovu nalézáno, stejně jako bylo nalézáno u zemského či dvorského soudu. Ti, kdo řešili v pražském souměstí individuální konflikty, byli povětšinou právnicky nevzdělanými osobami. Zánik právnické fakulty totiž příslušníkům pražských politických utrakvistických elit přístup na univerzitu znemožnil. Doma právo studovat nemohli, za hranicemi nesměli, pokud nekonvertovali ke katolicismu. Vzdělání se postupem doby sice vyžadovalo u osob aktivních v městském byrokratickém aparátu, nikoli však u volených zástupců obce. I z tohoto důvodu byl každý spor sporem *sui generis*. Ještě více to platilo u konfliktů mezi jednotlivými řemesly, mezi řemesly a městskou radou, mezi městskou radou a městskou obcí, mezi panovníkem a reprezentanty města či mezi šlechtickým stavem a stavem městským.

Přestože byl městský způsob života založen na jednotě, dnes a denně v něm propukaly konflikty. Chápat město výhradně jako prostor konfliktu by ale bylo jednostranné. Problém našeho uvažování spočívá v tom, že prameny, jež se nám o dějinách vnitřního života středověkých

měst dochovaly, odrážejí především spory. Mnohdy jsou ozvukem řešení těchto střetů, způsobů nalézání individuálního či kolektivního smíru, prosazování se kompromisů, bez nichž by se život středověkého města zhroutil. O harmonii naopak prameny městské proveniencce mlčí. Harmonii hlásají chvály měst, které si od 15. a 16. století objednávají u humanisticky vzdělaných spisovatelů městské elity. Jejich prostřednictvím chtějí ukázat jedinečnost či výjimečnost svého vlastního města, v ideálním obrazu, jenž s realitou mnohdy nemá nic společného. Utopie zde vítězí nad skutečností. Soulad městského obyvatelstva někdy líčí i kronikáři, kteří ze své vlastní vůle či naopak podníceni městskou radou píší dějiny, které mají posilovat kolektivní paměť a společenské vědomí, jež je povahy městské, nikoli zemské či národní.

S konfliktem a harmonií ve vztahu k životu středověkého města se to ale má obdobně jako se středověkými líčeními ráje, pekla a očištění. Popisy ráje jsou bezkrevné, nudné, statické, kdežto obrazy očištění či pekla, psané nebo namalované, jsou barevné, dynamické, fyzicky trýznivé, propracované do nejmenších detailů. Přesto však byly všechny tři záhrobní světy v představách středověkých lidí stejně přítomné. O prvním snili, dvou zbylých se obávali. Snažili se je vytěsnit, ony se jim ale znovu a znovu vracely. Rovněž středověcí měšťané se pokoušeli na konflikty zapomenout a dohodami či smíry je pohřbívali na hřbitově městských dějin.

Středověcí lidé se snažili vyřešit konflikt jednou provždy. Smír se uzavíral na věky, ne na pět nebo deset let. Každá dohoda měla platit do skonání věku, ačkoli její aktéři věděli, že vbrzku může být, a také zpravidla byla, porušena. Obdobně uvažovali obyvatelé Starého i Nového Města pražského, když v roce 1518 uzavírali smlouvu o jednotě, resp. o spojení obou měst. Nikdo z nich netušil, že se ona jednota záhy rozpadne a že bude trvat několik staletí, než se obě města definitivně sjednotí a budou tvořit celek: Prahu. Uzavření této jednoty bylo řešením konfliktu, který mezi městy, resp. mezi jejich elitami, panoval od samotného založení Nového Města pražského.

Konflikty v pozdním středověku byly nejčastěji podmíněny sférou politickou. Z moderní doby víme, že se v městské politice angažuje jen velmi omezená menšina a že ke komunálním volbám, konaným jednou za čtyři roky, chodí pouze o něco více než 40 % oprávněných

voličů. V pozdním středověku byl počet politicky aktivních osob ještě mnohem menší, i když se neomezoval pouze na městské radní. K nim se přimykali i obecní starší, kteří však povětšinou pocházeli z řad bývalých konšelů. Zbytek populace byl naopak dosti pasivní. Onu pasivitu ještě posilovaly městské přistěhovalectví i vystěhovalectví z města. Nejnovější výzkumy, byť zaměřené na malá a střední města, ukazují, že velká část městské populace přebývala ve městě a platila městské daně pouze několik málo let. Měšťanů, kteří spojili celý svůj aktivní ekonomický i společenský život s městem, kteří v něm platili daně více než dvacet let, bylo velmi málo. Obecně rovněž platí, že pevnější spojení s městem byli spíše bohatší měšťané, kdežto chudší měšťané a obyvatelé mnohem více migrovali, měnili místa svého bydliště a hledali možnosti nové sociální existence.

Řada konfliktů ve středověku přesahovala městské hranice, ve 14. a 15. století městské hradby. Dnes se konflikty za hranicemi města týkají především financí, přerozdělování státních a komunálních daní, regulací dotační dosažitelnosti pro bohatou Prahu, ve středověku šlo naopak spíše o konflikty mezi městem a panovníkem, resp. mezi městem a šlechtou, jež Starému a Novému Městu pražskému záviděla jeho politickou moc i ekonomické bohatství. Vůči samotným králům ale Praha vystupovala jen výjimečně. Přesto v 15. století nejdříve odmítla Zikmunda Lucemburského jako českého krále, ale poté od něho po lipanské bitvě získala privilegium, jež jí poskytlo náboženskou svobodu a výrazně posílilo její autonomii. Otevřený konflikt vypukl mezi Pražany a Vladislavem Jagellonským v roce 1483, kdy se panovníkovi stoupenci pokusili o mocenský převrat. V následném střetu se pražští utrakvisté odmítli králi bezpodmínečně podrobit. Komplikované vyjednávání nakonec vedlo ke kompromisu, jenž byl ve skutečnosti vítězstvím města a posílením jeho autonomie. Ona autonomie však záhy vyústila v hluboké trhliny, způsobené konfliktem Prahy po boku dalších královských měst s panským a šlechtickým stavem. Napětí, jež mezi šlechtou a městy, reprezentovanými Prahou, panovalo již od dob revoluce, nabralo v posledních desetiletích 15. století na intenzitě. Ostrý spor původně směřoval k porážce politických ambicí měst. Když se však král nakonec částečně přiklonil na stranu měst, z nichž mu plynuly hlavní peněžní příjmy, města uhájila třetí hlas na zemském

sněmu, byť z hlediska některých ekonomických a právních výsad musela výrazně ustoupit.

Vydáváme-li se na následujících stránkách po stopách konfliktů komunální povahy, jež utvářely pražské dějiny 15. a počátku 16. století, činíme tak proto, abychom lépe pochopili společenské aspekty pozdně středověkého způsobu života staroměstských a novoměstských měšťanů. Jsem si přitom vědom skutečnosti, že všechny konflikty, stejně jako způsob jejich řešení byly podmíněny osobními, rodinnými, sousedskými či ekonomickými vazbami politicky aktivních jedinců. Ti, kdo z anonymity dějin vstupovali do veřejného dění, ale jen výjimečně mluvili pouze za sebe sama. Mnohem častěji vyjadřovali názory a touhy jim blízkého společenství, vázaného vědomím kolektivní svobody, kterou jim zaručovalo městské právo. A právě z tohoto důvodu budu v této knize mluvit mnohem víc o měšťanech a měšťanské politice než o konkrétních jedincích. Středověké město je totiž především spříseženstvím, jehož existence a rozvoj byly podmíněny schopností řešit opakovaně propukající konflikty a nalézat místo násilných řešení obecně sdílené a přijímané kompromisy.

1. STARÉ A NOVÉ MĚSTO PRAŽSKÉ: RIVALITA A KONFLIKTY

Založení Nového Města pražského Karlem IV. 8. března 1348 jako samostatného, právně svébytného města bylo v Českém království čímsi výjimečným. Na rozdíl od říšského, slezského či polského prostředí se v Čechách a na Moravě nenacházela žádná právně ukotvená dvojměstí (vyjma Starého Města a Malé Strany),² jež by z ekonomického, hospodářského a politického hlediska vytvářela konkurenční světy. Karel IV. mohl mít z francouzského a říšského světa povědomí o existenci dvojměstí, resp. o zakládání tzv. nových měst, jejichž účelem bylo dynamizovat ekonomickou situaci daného městského regionu. Při zakládání Nového Města pražského, jež mělo rozlohou přesáhnout Staré Město pražské a jehož hlavní tržní náměstí měla být větší než staroměstské tržiště, ale na potenciální spory, vyvolávané soupeřením elit starého a nově založeného města, rozhodně nemyslel. Naopak, Karel IV. usiloval o stvoření nové městské obce, jež si bude ve všem rovna s obcí Starého Města pražského. Z tohoto důvodu nadal Novému Městu pražskému stejná privilegia, jakých v jeho době užívalo Staré Město pražské.³

Z hospodářského hlediska ale staroměstské měšťany založením Nového Města přece jen zasáhl. Nejmarkantněji se to projevilo tím, že svatovítský trh, stejně jako pravidelný trh pondělní přeložil ze

---

¹ Komparativním způsobem pro celou středověkou Evropu Marek Sloń: *Miasta podwójne i wielokrotnie w średniowiecznej Europie*, Wrocław 2011.

² Tzv. Havelské město z doby Přemysla Otakara II. nebylo z právního hlediska městem. Srov. Martin Nodl: „Město ve městě“. Tzv. Havelské město: hledání středu mezi anomálií a fikcí, in: *Havelské Město pražské ve středověku: historie, archeologie, stavební historie*, ed. Martin Musilek, Praha 2012 s. 30–41. Opačného názoru je Josef Zemlička: Havelské město pražské: realita nebo fikce?, in: *Havelské Město pražské ve středověku*, s. 12–29, jenž de facto zůstává věren interpretaci Jiřího Kejře.

³ *Codex iuris municipalis regni Bohemiae – Sbírka pramenů práva městského království Českého*, I, *Privilegia měst pražských*, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1886, č. 49–50, s. 79–85.

Starého Města na Nové Město. Aby si řemeslníci v některých oborech v obou městech nekonkurovali, rozhodl, jistě k nevoli staroměstských měšťanů, aby se sladovníci, pivovarníci, koláři, kováři a jiní kovožpracující řemeslníci (s výjimkou těch, kteří kovali koně a vyráběli zbraně) přesunuli do Nového Města. Protože se jednalo o řemesla, která ve struktuře staroměstského obyvatelstva patřila spíše k méně movitějším vrstvám, Karel IV. svým rozhodnutím do jisté míry podmínil sociální strukturu Nového Města pražského. Jak ale víme z pramenů druhé poloviny 14. století, část řemeslníků, kteří se měli povinně přesídlit na Nové Město pražské, zůstalo navzdory královu nařízení ve svém původním bydlišti.⁴

Dvanáct let po formálním založení Nového Města pražského Karel IV. znovu zasáhl do ekonomického života pražského dvojměstí.⁵ Podle jeho nařízení se měl u kostela sv. Jindřicha na Novém Městě pražském konat trh s ovsem, senem, pící a obrokem, kdežto na Starém Městě pražském se s těmito komoditami obchodovat nemělo. V roce 1366 získalo Nové Město pražské rovněž výsadu skladu a trhu se sledi a jinými rybami, trhu s obilím, dobytkem a dřevěným uhlím. Na dodržování striktního rozdělení trhů mezi Starým a Novým Městem měl dohlížet staroměstský rychtář. Jeho úkolem bylo nutit všechny trhovce, kteří chtěli dané zboží prodávat na Starém Městě, nabízet ho ke koupi výhradně na Novém Městě. Pokud by někdo toto tržní nařízení porušil, byl rychtář oprávněn jeho zboží zabavit. O dalších šest let později, roku 1372, Karel IV. přeložil na Nové Město veškerý trh s dřevěným zbožím, které bylo dříve prodáváno na svatohavelském tržišti.⁶

O postojích staroměstských měšťanů k založení nového, samostatného právního města v bezprostřední blízkosti staroměstských hradeb toho víme jen velmi málo. Názory staroměstských měšťanů můžeme odvozovat pouze z Karlova privilegia, vydaného v Drážďanech 27. prosince 1348.⁷ Karel v něm reagoval na pocity z ohrožení a ze ztráty výsadního postavení staroměstských měšťanů. Aby se necítili být ukrá-

⁴ Jasně to ukazuje rozbor Jaroslava Mezníka: Pražská řemesla počátkem 15. století, *Pražský sborník historický* 7 (1972), s. 5–38.

⁵ *Codex iuris municipalis regni Bohemiae*, I, č. 75, s. 123–124.

⁶ *Ibid.*, č. 91, s. 148–149.

⁷ *Ibid.*, č. 51, s. 85–86.

цени na svých právech, potvrdil jim všechna starší privilegia. Zároveň, po vzoru svého otce Jana Lucemburského, zdůraznil, že Staré Město pražské je stolicí a hlavou Českého království („sedes et caput regni nostri Bohemie“). Novými nařízeními, jimiž upravoval hospodářské poměry a obchodní aktivity ve Starém a Novém Městě, dal ale jasně najevo, že v tomto ohledu nemíní obávám některých staroměstských měšťanů ustupovat. Nepochybně si byl vědom skutečnosti, že řada staroměstských měšťanů vlastní na teritoriu Nového Města pozemky či domy. Měšťané Starého Města pražského tak vystupovali jako podnikatelé v cizím městě, jehož správu a hospodářský život nemohli tak snadno ovládat, a proto museli dlouhodobě hledat způsoby, jak na Starém Městě ochránit své investice. Nespornou výhodou pro ně bylo, že mohli vlastnit nemovitosti v obou městech a že jim rovněž nebylo bráněno kupovat si renty na novoměstských domech, což v příštích letech zásadně ovlivňovalo ekonomický život Nového Města.⁸

Spojení Starého a Nového Města

Zkoumání soužití a konfliktů mezi Starým a Novým Městem pražským ve 14. století je výrazně limitováno dochovanými prameny. Fakticky jsme odkázáni na panovnická privilegia a na kusé zprávy vyprávěcích pramenů. Torzovité staroměstské i novoměstské městské knihy nám bohužel neposkytují pro studium sporů mezi dvěma městy téměř žádné doklady. Již první velký střet, jehož vyústěním bylo spojení Starého a Nového Města pražského v letech 1368–1377, je zahalen mlčením. Odpovědět na otázku, proč byla po dvaceti letech dvě města spojena v jedno, je možné pouze hypoteticky. Jedna z příčin patrně tkví v problémech staroměstské samosprávy a v zásazích do její podoby. Po založení Nového Města pražského Karel IV. v roce 1350 upravil složení staroměstské rady. Ta byla až do poloviny 14. století ovládána starými patricijskými rody. Panovník ale v roce 1350 jmenoval radu, v níž měli zástupci řemesel a patricijů poprvé paritu.⁹ V následujících

⁸ Bedřich Mendl: Hospodářské a sociální poměry v městech Pražských v letech 1378–1434, *Český časopis historický* 23 (1917), s. 80–83.

⁹ Jaroslav Mezník: *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 48–60.

letech se sice počet patricijů v radě, jež nově čítala nikoli dvanáct, nýbrž osmnáct osob, zvyšoval, nikdy však již rada neztratila částečně řemeslnický charakter. Roku 1366 však císař znovu jmenoval čisté patricijskou radu. V ní podle výzkumů Jaroslava Mezníka již nezasedal starý, nýbrž tzv. nový patriciát.

Moc byla tedy znovu předána do rukou nejbohatších staroměstských rodů,¹⁰ které ovládly správu spojeného města. Do společné rady Starého a Nového Města přešlo všech třicet konšelů: osmnáct ze Starého a dvanáct z Nového Města. V roce 1368 však byla rada redukována na pouhých čtyřiaadvacet osob, z nichž šestnáct pocházelo ze Starého Města a osm z Nového Města.¹¹ Proč tomu tak bylo, nevíme. Již v následujícím roce se ale počet radních znovu vrátil ke třiceti. V polovině 70. let Karel IV. či jeho zástupci nečekaně změnili sociální složení rady a převahu v ní získali řemeslníci. Nastolený stav do jisté míry odporoval představám, že spojení Starého a Nového Města pražského mělo být výhodné především pro kupce, kteří nyní mohli obchodovat v obou městech zároveň; přínosné mělo být i pro majitele nemovitostí v obou městech, mezi nimiž samozřejmě převažovali měšťané staroměstští. Na počátku roku 1377 se ale jednotná správa města rozpadla a posléze byly jmenovány dvě samostatné rady. V té staroměstské znovu získal převahu tzv. nový patriciát. Složení novoměstských rad známe, avšak jejich analýze, srovnatelné se Starým Městem pražským, brání nedostatek pramenů.¹²

Stávající bádání povětšinou předpokládá, že změny ve složení rad byly ovlivněny názory a postoji Karla IV.¹³ Ve skutečnosti ale postrádáme jakékoli doklady o přímých zásazích císaře do pražské městské politiky. Dnes neexistují – a nic nenasvědčuje tomu, že by někdy existovala – panovnická privilegia či mandáty, jež by legitimizovaly spojení rad, resp. jež by následně rušily jejich spojení. Daná situace se v tomto ohledu podobá rozdělení pražského vysokého učení v roce

¹⁰ Ibid., s. 61.

¹¹ Ke složení rady Václav Vladivoj Tomek: *Dějepis města Prahy*, V, Praha 1881, s. 59; J. Mezník: *Praha před husitskou revolucí*, s. 62, 257.

¹² Václav Vladivoj Tomek: *Dějepis města Prahy*, IV, Praha 1899, s. 633–638; V. V. Tomek: *Dějepis města Prahy*, V, s. 78.

¹³ Tak J. Mezník: *Praha před husitskou revolucí*, s. 61–63; Ivan Hlaváček: Staré a Nové Město pražské a jejich spojení na sklonku vlády, *Documenta Pragensia* 4 (1984), s. 84–99.

1372 na dvě univerzity, právnickou a třífakultní.¹⁴ Ani v tomto případě totiž nemáme k dispozici doklad panovníkova souhlasu s tímto rozdělením, ačkoli Karel IV. držel zakladatelská práva k vysokému učení. *Per analogiam* je tedy možné, že spojení a následné rozdělení Starého a Nového Města pražského bylo ve skutečnosti mnohem více odrazem názorových střetů a skupinových zájmů mocenských frakcí v obou městech než promyšleným rozhodnutím panovníka.¹⁵

Vysvětlovat sjednocení a následné opětovné osamostatnění rad pouze zásahy panovníka, stejně jako přičítat výhradně panovníkovi náhlé změny ve složení rad jako jeho přání, či dokonce jako jeho rozmary, jak se to činí především ve vztahu k Václavovi IV., považují za poněkud jednostranné. Rovněž Mezníkova metoda dělení elit na řemeslníky a na patricije, staré a nové, nemusí plně odpovídat realitě, neboť z důvodu nedostatku pramenů detailně neznáme rodinné a majetkové vazby pražských mocenských elit ve 14. století. Představa, že bývalé staroměstské elity po svém vystěhování se na venkovská sídla¹⁶ ztratily vliv na správu Starého Města pražského, může být zavádějící. Ačkoli členové těchto rodin již v radě nezasedali, neznamená to, že přes přátelské a vzdálenější příbuzenské vazby staré elity zcela rezignovaly na politickou moc ve městě. Tvrze s několika poddanými ale nemohly „staré patricije“ uživit a jejich příjmy musely být i po vystěhování nadále spojeny s obchodem či jinými druhy podnikání ve Starém Městě pražském. Vliv příslušníků starého patriciátu tedy mohl přetrvávat i po vystěhování. Jejich zásahy do staroměstské správy tudíž mohly být dlouhodobé povahy. V pramenech je ale při neznalosti přátelských a rodinných aliancí, na rozdíl od některých říšských měst,¹⁷ neodhadáme.

¹⁴ Martin Nodl: *Dekret kutnohorský*, Praha 2013, s. 101.

¹⁵ Pokud tomu tak bylo, pak by se tato situace podobala poměrům známým v 15. století, kdy vedle sebe žili jak stoupenci sjednocení obou měst, tak jeho zarytí odpůrci. Zároveň je ale možné, že jde o nepatřičné přenášení porevoluční poměrů do 60. a 70. let 14. století.

¹⁶ Jaroslav Mezník: *Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské*, Praha 1965; Martin Musílek: Venkovské majetky pražských měšťanů, in: *Krajina středověké Prahy*, ed. Jan Klápště, Praha 2023 (v tisku).

¹⁷ Z bohaté monografické literatury srov. Simon Teuscher: *Bekannte – Klienten – Verwandte. Soziabilität und Politik in der Stadt Bern um 1500*, Köln – Weimar – Wien 1998; Ulrich von Rufs: *Die politische Führungsgruppe Zurichs zur Zeit von Hans Waldmann (1450–1489). Struktur, politische Networks und die sozialen Beziehungstypen, Verwandtschaft, Freund-*

Sjednocení Starého a Nového Města pražského v letech 1368–1377 zůstává obtížně řešitelnou otázkou pražských dějin. Pro naše téma je ale nejdůležitější, že se plně vytratilo z kolektivní paměti města. Logicky se k němu nevztahoval autor spisu *O právech, svobodách, milostech obdarováních a ustanoveních*, neboť jeho zájem se týkal výhradně právní a ekonomické svěbytnosti Nového Města pražského. Stejně tak ale ani v 16. století, kdy znovu došlo ke sjednocení obou měst a kdy obháji jednoty vehementně argumentovali dějinami pražského souměstí, se žádný z mluvčích nezařitoval sjednocením pražských měst v letech 1368–1377, tzn. precedentem, na který by bylo možné navázat.

Tím se dostáváme k základnímu problému. V čem spočívaly konflikty mezi Starým a Novým Městem pražským? Co bylo jejich příčinou? Jakým způsobem se projevovaly? Jaké symbolické podoby jejich řešení nabývalo?

Problematiku komunálních konfliktů v pražském souměstí je možné nahlížet ve třech liniích. První je určována sporem o právní svěbytnost Nového Města pražského, jež se v praxi projevovala odmítáním Nového Města podříditi se právnímu dohledu Starého Města pražského. Novoměstští měšťané, argumentující tím, že od Karla IV. obdrželi stejná práva, jakých požívají měšťané staroměstští, se odmítali poddat požadavku odvolávat se ve vlastních přích k vrchní soudní stolici Starého Města pražského. Při akceptaci tohoto práva by Novoměstští klesli na úroveň jiných českých královských měst, pro něž staroměstský soud vskutku působil jako vrchní odvolací stolice.¹⁸

Druhou linii konfliktů tvoří spory hospodářské povahy, týkající se financování městského opevnění a městských bran, práva konat pouze v jednom městě specializované trhy, vybírat cla, užívat poplatků

---

schaft und Patron-Klient-Beziehung, Bern – Berlin – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2002; Kerstin Seidl: *Freunde und Verwandte. Soziale Beziehungen in einer spatmittelalterlichen Stadt*, Frankfurt am Main – New York 2009.

¹⁸ Nálezy vrchní soudní stolice jsou dochovány ve dvou staroměstských rukopisech č. 92 a 93, jež oba přečkaly konec druhé světové války. Nálezy ale pocházejí až z první poloviny 16. století. Srov. Jaromír Čelakovský: *Soupis rukopisů chovaných v archivu královského hlavního města Prahy, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města pražského* 1/2 (1919), č. 53 a 54, s. 65.

z nuceného skladu a jako pozemková vrchnost nakládat s majetky získanými během husitské revoluce.¹⁹

Třetí linii konfliktního soužití představují snahy o sjednocení obou měst, jejichž prvním ozvukem bylo jmenování společné rady v roce 1367 a posledním tónem faktické spojení měst v roce 1518 pod vedením Jana Paška z Vratu, resp. Ferdinandovo zrušení této jednoty v roce 1528.

Všechny tyto tři linie dlouhodobě zaměstnávaly vztahy mezi staroměstskými a novoměstskými elitami. Protože se všechny tyto tři linie navzájem prolínaly, budeme se jim věnovat nikoli samostatně, nýbrž v jejich provázanosti. Právo totiž není možné ve středověké Praze pojednávat bez ekonomiky, o politice, jež měla vždy právní i hospodářský rozměr, nemluvě. V dějinných zvratech se všechny tři linie vzájemně prolínaly a konkrétní projevy konfliktního soužití výrazně dynamizovaly.

Svrchovaná soudní moc

Kdy se měšťané Nového Města pražského poprvé začali bránit odvolávání se v soudních záležitostech na Staré Město, nevíme. Jistě to však nebylo hned po založení města. Formující se městská obec, v níž, zdá se, dominovali bývalí obyvatelé Starého Města pražského, musela řešit jiné, důležitější starosti než otázky prestiže a reprezentace. První doklad odporu Novoměstských představuje privilegium Václava IV. ze 7. ledna 1409.²⁰ Z privilegia můžeme vyčíst, že si na Novém Městě pražském konšelé společně s obcí vyhradili právo rozhodovat zcela samostatně, samozřejmě s možností zúčastněných stran odvolat se ke králi. Václav IV. ale tento přístup novoměstských měšťanů odmítl a jako argument použil, jak bývalo ve středověku velmi časté, starou zvyklost („iuxta antiquam consuetudinem“), jež nárok Staroměstských na vrchní odvolací stolicí ve vztahu k Novému Městu pražskému le-

¹⁹ K hospodářským aspektům pražských dějin v souhrnu nadále přínosně Josef Janáček: Městské finance a investice: Praha 1420–1547, *Československý časopis historický* 25 (1977), s. 408–426.

²⁰ *Codex iuris municipalis regni Bohemiae*, I, č. 125, s. 200–201.